

Прокляті роки

Клен Юрій

*Недаром многих лет
Свидетелем Господь меня поставил
А. С. Пушкин*

Частина I

Якась смутна і невесела осінь
Зійшла, мов помаранча золота,
Над Києвом, і олов'яні оси
Дзижчали і співали з-за моста,
Де вітер заплітав березам коси
І цілував в розтулені уста.
(О спогади терпкі і непотрібні
Про ті роки жорстокі і безхлібні!)

Як прикрашали чорні грона дір
Оту струнку червону колонаду,
Той almae matris царственний ампір!
І в пустку Миколаївського саду
Збирались слухати музику зір
Між сивих хмар махорочного чаду
Стрункий убивця, злодій та естет,
І вірш модерний там читав поет.

Високий цар в застібнутім мундирі,
Чиїм ім'ям наречено бульвар
(Що декабристам виніс грізний вирок),
Зслизнув з підніжжя вниз, і бруду шар
Укрив його; вже місяців з чотири
Валявся там і лічив кроки пар.
Відбиту голову котили діти
І в царський тулуб лазили смітити.

Ночами заграва тривожних днів
Лягала злотим відблиском на бані.
Шалений велетень в лісах ревів
І рвав повітря на шматки багряні.
Вже й полюбивсь мені джмелиний спів,
Що в небесах вирощував герані,
Та маму ніжно зводив я в підвал,
Ховаючи від тих вогненних жал.

О, златоглавий мій! Не раз голота

Татарська пила твою чисту кров,
Не раз знущалася з твоєї плоті,
Та духу твого варвар не зборов.
Невже ж навік зчорніла позолота
Тепер ніким не пещених церков,
Що викохані мудрістю варяга,
І висушила горло вовча спрага?

Та чи ж не кращими були ті дні
Без дрів, і без електрики, й без хліба,
Коли ввижались марева ясні,
Аніж тепер, коли душа в нас ніби
Тріпоче й б'ється на безводнім дні!
Так піймана гачком нехитра риба
На мотузку, протягнутим між зябр,
Танцює те, що зветься *danse macabre*.

Тоді ж поет не звався ще “холуєм”
І за пайок не продавав свій хист,
Як той альфонс, якого ми вшануєм,
Петлю йому скрутивши із намист.
Так, ми минуле ідеалізуєм,
Хай світиться воно як аметист!
Тоді в кларнети ще трубив Тичина
І кликав Рильський в сині далечини.

Блажен, хто гордо кинув рідний край
І з посохом в руці пішов шукати
На чужині незнаний дальній рай,
Куди веде його весна крилата.
Та тричі той блажен, який за чай
І хліб теж не схотів себе продати,
Але, минаючи тропу розлук,
Зостався, щоб зазнати хресних мук...

Пригадую підвал чеки в Полтаві,
Де я колись години три чекав.
Лилось крізь шиби світло золотаве,
І я затерті написи читав
На вапні стін... Ніхто у книгу слави
Тих смертників імена не вписав,
Що звідси тим, яки живуть на світі,
Свої останні креслили привіти:

“Чекаю розстрілу. Петро Палій”. —
“Сьогодні вмру за тебе, мій народе.
Іван Манзюк”. — “Кінець. Нема надій.
Прокляття шлю катам. Василь Макода”.
“Живіть і не зрікайтесь гордих мрій,
О ви, кому ще світить сонце вроди.
Михайло В'юн”. — “ Марусі мій уклін.
Іду на смерть. Манюра Валентин”.

Високий мур чекістської в'язниці
Тоді мене на місяць поріднив
З гуртком людей, що в них серця, як птиці,
Летіли до невиданих раїв,
Дарма, що смертний холод їм в зіниці
Уже блакитну вологість улив.
Було нас шістдесят, і наші співи
Цвіли...як у саду куркульським сливи.

Здавалось, що спадала з душ кора
І сріблилася біла деревесина,
Коли, мов грім, лунало "Не пора"
І в такт здригалися в'язничні стіни:
Веселий бог випліскував з відра
Злотавий плин, чистіший від бурштину.
Та завжди вправи ті, мов чорний квіт,
Урочисто вінчав нам "Заповіт".

О, чи ж не всякий з нас усе що схоче
Сповіє в найліричніший туман
І в найбридкішому знайде уроче?
Тож на обід нам ставили казан,
В якому плавали воліві очі,
І кожне, відбивало, як екран,
Веселі вікна камери, й, мов спомин,
Блищав у кожному сонця літній промінь.

Де, де тепер завзятий Венгереш
І де розстріляний Іван Фещенко?
В чиїх серцях ти спогадом цвітеш?
І ти, що каламутні пив оденки,
Аж поки згодом не загинув теж,
О приятелю мій, Грицько Кульженко,
Що в захваті з вагона свій кашкет
Шпурнув в поля, де пах липневий мед?

Коли забрязкав конвоїр з ключами
І перед нами двері розчахнув:
"Не на допрос, а виходи с вещами!" —
Це ти нам застережливо гукнув:
"Гей, хлопці, без речей виходьте, самі,
Щоб їх проклятий кат не потягнув!"
Бо думав, що нас поведуть на страту
(Або "на коцку", звикли ми казати).

Ми добре знали смертницький звичай ...
Задушна ніч у мрячному підвалі.
Зненаецька крик: "Виходь і все скидай!"
За подорож у край, де "ність печалі",
Ти одяг катові лишав "на чай".
В потилицю мов грім. А потім клали,
Поважно всіх шикуючи до куп,

З мистецьким хистом труп на мокрий труп.

Я не забув той натовп навіжений,
Що смертників чекав біля воріт...
Ті матері, жінки і наречені...
Вгорі, мов розпачу кривавий квіт,
Гойдало сонце райдуги скажені.
А нам, щасливцям, у широкий світ
Воно, пульсуючи життям, жагою,
Прослало злоту стайгу над водою.

Нас виглядали і зорили шлях
Старі жінки, спираючися о'тин,
І нам, щоб ми пройшли по килимах,
Під ноги кидали шматки полотен.
А під селом назустріч у житах,
Йшов на чолі сім'ї отець Суботін
І у руках, піднятих догори,
Нам серце ніс, немов святі дари.

Але в тюрмі я, мов дитя у школі,
Навчивсь кохати сонце і життя.
Який чудовий перший день на волі,
Коли, черкнувшись грані небуття,
Ти знову чуєш спів женця у полі,
Мов він твоє вславляє вороття!
Десь у садках п'янкіше пахнуть квіти
І самі хиляться до тебе віти.

Стрункіші стали постаті дівчат,
І по-новому світяться їм очі.
А в небесах, де тиша й вічний лад,
Застигло все в прозорості урочій,
Мов грає відблиском господніх шат...
Хіба ж не кожен славити охочий,
Коли від катової втік руки,
Романтику кривавої чеки?

1937

Постійна адреса: http://ukrlit.org/klen_yurii/prokliati_roky